
La solidaridad. Historia, concepto, propuesta

Gabriel Amengual Coll

Madrid: Comillas, 2021. 390 p.

ISBN 978-84-8468-884-6

BERNAT FERNÁNDEZ ROCA

Universitat de Girona

bernafernandezroca@outlook.es

El professor emèrit Gabriel Amengual ens ofereix en aquest llibre un estudi crític del concepte de solidaritat. No es tracta d'una mera introducció o resum del seu desenvolupament històric, ni tampoc d'una teoria prescriptiva sobre com hauríem d'emprar-lo. La tasca d'Amengual és expositiva, així com especulativa, però també orientada cap a l'exercici pràctic de la solidaritat avui dia. El resultat és un llibre extraordinàriament profund, exhaustiu i amè.

Tal com anuncia l'autor des de la introducció, l'objectiu de l'obra és recobrar el significat de la solidaritat i escatir quines perspectives d'actuació pot oferir-nos en l'actualitat (p. 17). Segons apunta Amengual, aquest projecte és especialment necessari en moments com el present, en què es fa un ús inflacionari del concepte (p. 19).

Respecte de l'estructura del llibre, convé esmentar que es divideix en divuit capítols distribuïts en cinc blocs temàtics. Els primers quatre blocs, que ocupen disset capítols, són dedicats a detallar el recorregut històric i intel·lectual de la idea solidària des dels seus inicis moderns fins a la contemporaneïtat. Cadascun dels capítols d'aquests blocs detalla la contribució d'un pensador concret a l'evolució del concepte. Finalment, Amengual reserva l'últim capítol —i bloc— de l'obra a les seves pròpies reflexions sobre com cal comprendre i exercir la solidaritat en les societats actuals, tot prenent en consideració els elements desenvolupats al llarg del llibre. És una estructura intuïtiva i accessible, que es fa ràpidament evident al lector.

Així, el primer bloc se centra en les primeres fonamentacions del concepte, i ressegueix sobretot les contribucions vuitcentistes de Pierre Leroux, Constantine Pecqueur, Ferdinand Lassalle i John Stuart Mill. Ja és possible copsar en els seus plantejaments alguns dels temes més significatius de la discussió sobre la solidaritat, com ara la tensió entre individu i comunitat —o liberalisme i socialisme—, la qual determina les condicions de possibilitat del seu exercici. D'altra banda, Amengual identifica amb èxit el model que utilitza cada autor per fonamentar la virtut

solidària. Per exemple, Leroux o Pecquer justifiquen el vincle solidari partint de consideracions antropològiques, mentre que Lassalle planteja que la vessant de la solidaritat com a protecció de les persones vulnerables ha de ser una finalitat de l'Estat (p. 96). Ambdós aspectes —la solidaritat com a lligam social d'interdependència o bé com a cura dels desvalguts— reapareixen al llarg del llibre i incorporen nous matisos, esmenes i variacions.

El segon i el tercer bloc del llibre tracten, respectivament, del solidarisme francès i alemany, moviments polítics i intel·lectuals de la segona meitat del segle XIX que, un cop consolidada la fonamentació del concepte, en van promoure l'aplicació i van defensar polítiques públiques adreçades a remeiar els mals socials de l'època. Els solidaristes francesos, de tendència laïcista i republicana, van tenir especial influència. D'aquest moviment en són preeminents el cooperativisme de Charles Gide i la basta teorització de Léon Bourgeois, l'últim dels quals es basa en la biologia evolutiva moderna i les relacions de deute i reciprocitat socials per tal de pensar la solidaritat (p. 209). També és notable la contribució d'Émile Durkheim, el qual classifica les formes de la solidaritat segons la mena d'estructura sociològica en què s'insereixen (p. 167-171).

El solidarisme alemany, per la seva banda, va tenir una incidència menor en el seu context, però també va impulsar la politització de la qüestió social i obrera des de diversos corrents, tot emprant una varietat àmplia d'estratègies argumentals. En destaquen especialment el solidarisme catòlic de Gustav Schmoller, el pensament cristià de Max Scheler o la teologia neoescolàstica, de la qual són exponents centrals Heinrich Pesch, Gustav Gundlach i Oswald von Nell-Breuning. Novament, els autors d'aquest moment —i la majoria de solidaristes, en última instància— s'esforcen a explorar l'espai habitable per la solidaritat entre l'individualisme i el col·lectivisme, alhora que es preocupen d'elaborar noves maneres d'assentar el concepte —basades, aquí, en consideracions ontològiques, teològiques, antropològiques o sociològiques.

El quart i últim bloc de recorregut històric tracta pensadors contemporanis pertanyents al context de postguerra de la segona meitat del segle XX. És en aquest punt en què els autors deixen de centrar-se en la relació entre individu i comunitat per teoritzar, més específicament, sobre la cura especial de les persones marginades, vulnerables i desvalgudes (p. 244). L'autor remarca la influència de Rawls en aquesta conjuntura, qui proposa l'anomenat principi de la diferència per protegir els desfavorits i explora amb originalitat la fèrtil connexió entre solidaritat, justícia i estat del benestar. També desgrana el pensament de Philippe van Parijs com a desenvolupament crític de l'obra de Rawls: l'autor belga proposa la renda bàsica com a implementació principal de la solidaritat i finalitat de l'Estat (p. 261). Jürgen Habermas és una altra figura cabdal de l'època, la qual contribueix notablement a modelar el debat contemporani. Amengual mostra el tractament implícit que fa Habermas del concepte. Per a Habermas, la solidaritat fa arrels en l'acció comunicativa, la qual pressuposa l'interès comú de subjectes autònoms en la integritat del context vital comú (p. 271). L'autor il·lustra les crítiques al model habermasià a través del pensament de Johann Baptist Metz, pensador alemany amb qui neix la teologia política. Metz va criticar el rol de la reciprocitat en la teoria de l'acció comunicativa de Habermas, noció que considera inaplicable a la relació de deute que es dona entre generacions presents, per una ban-

da, i passades o futures, per l'altra; i a la relació d'ajuda entre qui practica la solidaritat i qui la rep —totes elles relacions asimètriques, almenys en el seu exercici.

L'últim bloc, dèiem, és reservat a les consideracions que fa Amengual sobre els reptes i els temes de la solidaritat avui. És en aquest punt que l'autor aprofundeix lliurement en les qüestions principals de l'obra i n'extreu conclusions per a la pràctica solidària.

L'autor para atenció explícita als dos aspectes bàsics de la solidaritat: com a lligam social de cohesió individu-societat i com a cura de les persones desvalgudes. El primer parteix d'una visió de conjunt de la societat, i convida a l'anàlisi de la solidaritat en termes de reciprocitat, complementació orgànica o relacions anàlogues a les de tipus contractual. El segon es focalitza en l'acció solidària envers els grups vulnerables i oprimits. Ambdós aspectes, ens diu l'autor, són complementaris, i no contraposats. Així, l'experiència del sentit comunitari de la solidaritat permet ampliar l'aplicació del concepte més enllà del grup d'individus inicial, i estendre'l a les persones desvalgudes o estrangeres (p. 328).

Si bé Amengual proposa entendre la tensió individu-societat com a, en certa manera, insuperable, la considera sostenible en adonar-nos del vincle constitutiu que relliga individus i societat (p. 310). Aquest vincle apareix com a plausible al lector, en part, gràcies a l'exercici de recapitulació dels diversos models de suport de la solidaritat, que descansen en un ampli ventall de perspectives sobre la naturalesa humana i la vida en societat.

Tanmateix, l'autor assenyala que el debat actual no se centra en models teòrics justificatius, sinó en models d'actuació o implementació del concepte, i esmenta dos models com a dominants: el de la distribució de la riquesa, de Rawls i Van Parijs, i el de la comunicació i la solidaritat anamnèstica i compassiva, de Habermas i Metz. Aquí, individu i comunitat ja no es miren d'harmonitzar en l'àmbit teòric, abstracte, sinó que són extrems que conviuen en l'exercici directe de la praxi solidària.

La part final del llibre explora les accions i els tipus d'aplicació de la solidaritat que demana el present, el qual planteja, segons l'autor, reptes singulars vinculats a la globalització, al retrocés de l'estat del benestar o la pobresa —horitzons que han d'informar també l'ús del concepte. Així, l'autor fa propostes de solidaritat envers el Tercer Món, la pobresa, l'ecologia, els immigrants o les dones. Entre alguns dels seus plantejaments hi ha el d'incorporar els immigrants en les societats d'acollida sobre cap altra base que la seva simple qualitat de persona (p. 344), o el reconeixement de les dones en tant que són oprimides, i en reivindica la perspectiva i la mirada ètica diferencial.

Com a nota especialment distintiva, Amengual proposa trencar amb dos dogmes culturals que considera nocius: en primer lloc, que el nivell de vida dels més rics, ja siguin individus o països, és innegociable; i, en segon lloc, que aquest nivell de vida serà, a mitjà o llarg termini, universalitzable (p. 340). En conseqüència, proposa reconèixer els límits del creixement i adherir-nos a una «austeritat solidària», atès que ser solidari implica fer renúncies, o que una part hi perdi, tal com ens recorda Amengual, perquè l'altra hi guanyi.